

Åse Enerstvedt

Innledning

Forord

På bakgrunn av et utvalgsarbeid om barn og kulturformidling, initiert av Norsk kulturråd, ble det i november 1994 avholdt en konferanse på Kulturhuset USF i Bergen. Nærmere omtale av bakgrunnen og en beskrivelse av konferansen ble presentert i det trykte programmet som ble sendt ut til deltakerne. Vi siterer derfra:

"En idégruppe opprettet av Norsk kulturråd i samarbeid med Norsk senter for barneforskning (NOSEB) i Trondheim, avsluttet i 1993 et arbeid med å samle kunnskap om kulturformidling til barn og unge, og foreslo tiltak for å styrke kulturtilbudet til de yngste aldersgruppene. Da gruppen avsluttet sitt arbeid, forelå det forslag om å holde en konferanse for utøvere og forskere. Universitetet i Bergen påtok seg ansvaret for en slik konferanse. Bergen kommune, som har satset sterkt på kulturtiltak for barn de siste årene, ønsket at flere skulle få tilgang til konferansen. Derfor er 'Barn og kulturformidling' et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Bergen og Bergen kommune.

Vi setter vår lit til at dette er et fruktbart samarbeid, der programmet vil gi alle stort utbytte av foredrag og diskusjoner. Innledere vil være nordiske forskere, kunstnere og pedagoger.

Vi inviterer kultursektor og skolesektor i landets kommuner og fylkeskommuner som deltakere. Invitasjonen går også til universitet og høyskoler, samt til kulturinstitusjoner og organisasjoner.

Både norske og nordiske forhold vil bli framlagt og drøftet, og arrangørene har forsøkt å følge Norsk Kulturråds idégruppe i deres uttalelse: 'Vi ønsker gjennom kulturutøvere å sette søkelys på hvordan en med større bevissthet og sikkerhet kan nå fram til barn med kulturtilbud som oppleves som meningsfulle for dem.'

Temaet dekket så mange områder at det var vanskelig å passe alle emner inn i en vanlig konferanselengde. Det ble derfor bestemt å la konferansen vare i fire dager, noe som for mange var i lengste laget, men det gav anledning for deltakerne til å få både en bred oversikt og en viss fordypelse i feltet.

De fire dagene var tett besatt med program. Alle greidde vel ikke å få med alt, men den store salen i Kulturhuset USF var fullsatt fra begynnelse til slutt. Foredragene var delt inn både etter emne og etter framstillingsmåte. Artikkene i dette temanummeret av "BARN" følger ikke rekkefølgen fra konferanseprogrammet slavisk, men temaene er ordnet etter andre kriterier. F.eks. blir Norsk kulturråds satsingsprogram, presentert av kulturrådets direktør, Lidvin Osland, plassert som en innledning til artikkene. Vi anser den som en viktig informasjon om norsk kulturpolitikk og mener at den derfor også skal slå an tonen for de øvrige artikkene.

Konferansen ble finansiert av Bergen kommune og Universitetet i Bergen samt ved hjelp av deltakernes konferanseavgift. Bergen kommune inviterte til mottakelse i Håkonshallen den første kvelden, en invitasjon som ble svært godt mottatt. Sultne og trette konferansedeltakere som både hadde reist langt og deretter tilbrakt en lang ettermiddag i foredragssalen, opplevde en vakkert opplyst festhall og et estetisk og bugnende festbord som en varm velkomst og en behagelig avslutning på en første begivenhetsrik dag.

Parallelt med den store konferansen, gikk et nordisk forskermøte av stabelen. En arbeidsgruppe bestående av 12 personer møttes for å planlegge et nordisk nettverk for barnekulturforskere. Møtet bar frukter, for etter møtet ble det sendt en søknad til Nordisk Ministerråd som sommeren 1995 bevilget en større sum til oppbygging av nettverket. Møtedeltakerne tok også del i konferansen som foredragsholdere, slik at alle fikk nyte godt av spesialkunnskapene som hver og en satt inne med.

Det er mange som skal takkes for at konferansen ble en realitet. Hvis vi tar dem i kronologisk rekkefølge, er det først Norsk kulturråd som tok initiativet til å opprette et arbeidsutvalg som skulle utrede status for profesjonell kulturformidling til barn. Norsk senter for barneforskning (NOSEB) fikk oppdraget med å gjennomføre utvalgsarbeidet, og etter et års arbeid kunne NOSEB trykke utredningen som arbeidsutvalget la fram.

Den nordiske arbeidsgruppen for barnekulturforskere påtok seg å trekke opp linjene for konferansens innhold, og holdt et møte i Oslo, finansiert av NOSEB. Deretter overtok leder for Barnas Hus, Turid Fadnes, i samarbeid med Gunnar Danbolt og Åse Enerstvedt, det endelige programinnholdet. Selve timingen, med kaffe- og matpauser, det tekniske opplegget, undersøkelse av hotelltilbud og serveringstilbud, ble utført av et sekretariat, opprettet i Bergen kommunes kulturavdeling. Det var også Bergen kommunes folk som hadde ansvar for å sende ut innbydelser og motta påmeldinger. Den vakre brosjyren med programmet var også deres verk. Sekretariatet holdt konferansen i stramme tøylar fra begynnelse til slutt. Vi takker for innsatsen.

Både Universitetet i Bergen og Bergen kommune så det nødvendige og viktige i å avholde en konferanse med temaet Barn og Kulturformidling, og vi håper at konferansen svarte til forventningene. Vi benytter anledningen til å takke både ordføreren i Bergen, Bergens kultursjef og Universitetets rektor for å delta ved åpningen. Rektor Ole Didrik Lærum, som selv om han er medisiner, har vist stor interesse for kulturforskning og til og med har begått bøker innen dette emnet, påtok seg også å innlede konferansen med det første faglige foredraget.

Til sist er det grunn til å takke både foredragsholdere og deltakere som viste en stor interesse og entusiasme under hele konferansen. Selvdisiplinen var upåklagelig. Det var ikke vanskelig å få deltakerne tilbake til foredragssalen etter pauser. Mange syntes nok at det ble avsatt altfor lite tid til diskusjoner, men vi håper at kaffepausene var såpass ofte at det ble anledning til å diskutere da. I hvert fall tydet lydnivået på at praten gikk livlig, og vi håper mange fikk utvekslet tanker og fikk nye impulser og ideer også utenom selve foredragene. (Det hevdes jo at de beste ideene på konferanser faktisk nettopp serveres i pausene!)

Konferansen var delt i lengre foredrag og i korte presentasjoner av kulturformidlingstiltak. De kortere presentasjonene foregikk gjerne i forbindelse med framvisning av video, lysbilder og dramatiseringer. De skal kort omtales her. Noen

av deltakerne gav uttrykk for at de savnet en grundig omtale av film og video. Siden dette var emner som ikke hørte inn under kulturrådsgruppens område, ble det heller ikke tatt med som eget tema på konferansen. Men under presentasjonen av kulturformidlingstiltak, fikk deltakerne gode fremstillinger av interessante film og videoprojekt i Bergen.

Alle litteraturhenvisninger som foredragsholderne har hatt i sine manuskripter, er samlet i en felles litteraturliste helt bakerst. Der finnes også en omtale som gir noen få opplysninger om foredragsholderne.

Det ble muligens overvekt av foredrag med litterært tilsnitt, men inntil film og video ble en selvfølgelig del av vår informasjons- og underholdningsverden, var fortellingen den vanligste måten å bringe nyheter, tanker, ideer og alle slags tradisjoner videre. Fremdeles har det narrative sterkt grep på oss, og vi er med rette stolt av våre fortelletradisjoner og våre forfattere - både i fortid og nåtid.

Vi takker også Norsk senter for barneforskning, som har stått for utgivelsen av foredragene i dette temanummeret av "BARN", "Kulturformidling til barn", og for å ha deltatt i finansieringen av planleggingsmøtene.

Det redaksjonelle ansvaret for samlingen av artiklene har undertegnede. På grunn av arbeidsbelastning med avslutning av jubileumsbok og avvikling av 50-års jubileum på Hordamuseet der jeg er museumsstyrer, kommer publiseringen av rapporteringen fra konferansen nøyaktig ett år etter at konferansen ble holdt. Kanskje akkurat i tide til å friske på hukommelsen og gjenoppvekke interessen fra regntunge novemberdager i Bergen 1994?

Om innholdet

Dette temanummeret inneholder alle foredragene som ble holdt på konferansen. Det ble også holdt et avgrenset forskermøte. Noen av deltakerne der hadde innlegg på forskermøtet. Disse innleggene gjengis her. Ett foredrag som bare ble fremført på forskermøtet, er så viktig at vi ønsker at leserne skal få ta del i innholdet. Det er lengre enn de andre innleggene, og kanskje litt annerledes i form.

Mange sider ved kulturformidlingen ble drøftet, og mange meninger kom til uttrykk. Ved konferansen var det en bestemt linje som ble fulgt, og bestemte

mønstre avgjorde hvilke foredrag som skulle følge etter hverandre. I temanummeret har vi valgt å fravike konferansesystemet, for ved gjennomlesning av bidragene, viser det seg andre mønstre som gjør det naturlig med en omplassering.

Finnes det f.eks. en likhet i kunstnernes måte å se på barn, kultur og kulturformidling? Har pedagogene, de profesjonelle formidlerne, en annen måte? Og hvordan står forskerne i dette bildet? Hva røper foredragene?

Et trekk som både er interessant og gledelig, er den selvfølgelighet begrepet "barns kultur" ble behandlet med. I sin velkomsttale uttrykte Bergens ordfører Bengt Martin Olsen noe som lå som et selvfølgelig grunnlag under hele konferansen. Han fortalte at Bergen har tatt mål av seg til å bli kulturby nummer én, og som ett av virkemidlene til å oppnå dette, skal det satses på kultur for barn og unge. Og om konferansen sa han: "Det er særlig tre innfallsvinkler man har vektlagt: Hva er barns egen kulturform i motsetning til voksenkultur? Og hva karakteriserer denne? Hvilke konsekvenser vil dette ha for kulturformidling til barn?" Dette er nye toner fra politisk hold. Det har tatt 30 år fra de første folkekulturforskerne offentliggjorde sine resultater og omtalte dem som "barnekultur" - og måtte forsvare både termen og forskningsområdet -, til Bergens ordfører på en stor konferanse i 1994 omtaler både begrepet og temaet med største selvfølgelighet. Og ikke minst betydningsfullt: som noe som er viktig og nødvendig!

Kultursjef Bjørn F. Holmvik viste til eksempler på hvordan Bergen forsøker å styrke kontakten mellom voksenkulturen og barnekulturen, noe som blir nærmere omtalt under presentasjonen av formidlingsprosjektene der Barnas Hus i Bergen står sentralt.

Forfatteren Einar Økland innledet rekken av kunstnere som presenterte sitt arbeid og sitt syn på formidling til barn. Økland uttrykte engstelse for at kunnskap om barn skal føre til at kommersielle krefter får profesjonell hjelp i sin manipulasjon av barn. Han var også redd for at barn skal bli behandlet som en stor masse der alle bare er uskyldige, søte og ufarlige. Han minnet oss på at det er i barnet kimen til den voksne ligger: den du er når du blir stor, finnes også i deg når du er liten.

Samtidig hadde han stor tiltro til barns fantasi og kreative evner, og undret på om det ikke kunne være barn som var opphavet til eventyrfortelling og fantastiske historier. Han trodde at det kanskje bare er barn som uhemmet av konvensjoner våger å la fantasien blomstre. Økland så en sannhet i uttrykket "barnet er mannens far" i det faktum at det er fra barnet det oppstår kunstnere, håndverkere, lærere, kort

sagt: alle slags voksne. Hans innlegg hadde en undertone av engstelse for en forskning som avdekker alle barndommens hemmeligheter, slik at vi voksne kan utnytte denne kunnskapen på enda flere effektive måter enn vi allerede gjør.

Øklands forhold til hans eget forfatterskap for barn, var at han håpet barna skulle oppdage bøkene hans på egen hånd. Han forutsetter ikke engang at barn vil like dem. - hvis jeg har forstått ham riktig. Han skriver fordi det er emner han har behov for å skrive om, og han ønsker at det han skriver skal nå fram - i dette tilfellet - til barn. Men han innrømmer også at vi alle har et ønske om å påvirke barn. Det er på bakgrunn av våre egne kunnskaper og erfaringer at vi henvender oss til barn. For en tilhører var inntrykket at Einar Økland slett ikke er sikker på om det vi gjør for barn er så bra, selv ikke det han skaper i egne bøker. Midt i all den enighet som ellers hersket, om hvor viktig det er både å vite noe *om* barn, og å gi noe *til* barn, var dette en nødvendig tankevekker.

Mette Newth som både er forfatter og billedkunstner, snakket om å skape bilder for barn, men hun var mest opptatt av at barn blir fratatt mulighetene for å kunne motta den kunstneriske, kvalitative formidlingen. Hennes syn på skolens ansvar for å gjøre barn i stand til å sette pris på kunst, ble uttrykt gjennom mange, klart formulerte påstander, og gjennom gode eksempler.

Einar Øklands og Mette Newths foredrag sammen med Birthe Marie Løveids beskrivelse av sitt skulpturverk "Landet bortenfor", gir et nyansert og viktig bilde av tre nåtidskunstners forhold til deres eget virke og til barnekulturen i flere av dens former - både voksnes og barns.

Birthe Marie Løveid er billedhugger og rektor ved Vestlandets kunstakademi. I sin omtale av "Landet bortenfor", fikk vi vite at hun hadde tatt utgangspunkt i et tidligere arbeid hun hadde laget for blinde. Dette hadde gitt henne et syn på hvordan kunst oppleves, uavhengig av om en person er seende eller ikke. Hun har i samarbeid med komponisten Cecilie Lund gått i gang med å skape et "opplevelsesverk" som først og fremst er beregnet på barn.

Danseren Anne Borg som også er rektor ved Statens Balletthøgskole, gav oss et personlig vitnesbyrd om hvordan en liten pike ble interessert i dans og hvordan hun gjennom barndom og ungdom arbeidet for å nå målet å bli en av Norges fremste ballettdansere.

I hennes bidrag får vi presentert et målbevisst arbeid, men også hvordan tilfeldigheter og omgivelsenes støtte har bidratt til at hun har nådd dette målet. Hun setter fingeren på at det nettopp er tilfeldigheter som kan være med på å avgjøre et ungt menneskes fremtid. Som Mette Newth etterlyser hun norsk skolepolitikks vilje til å satse på de estetiske fag i grunnskolen. Dans er kanskje et enda mer forsømt område enn noen annen kunstretning i Norge. For mange av oss var det ukjent land da Anne Borg beskrev de forskjellige former for ballettpedagogikk.

Sveriges representant for de "skjønne kunster", skuespilleren og regissøren Cleo Boman, beskrev både svensk barneteatervirksomhets utvikling fra 1950-60-tallet fram til i dag, og den svenske kulturministerens - daværende barne og ungdomsminister - dristige satsing på barnekultur. Hun påviste hvordan forholdsvis få midler kan spre kultur dersom ikke bruken av midlene henges opp i byråkratiske irrganger.

Emnet barn og musikk ble ivaretatt av den finske komponisten Tuomo Haapala. Han skilte seg fra de foregående kunstnerne ved å kombinere sine ord med å aktivisere publikum, og viste i praksis hvordan han formidlet musikk til barn. En søvnig forsamling, som hadde vært litt sent oppe kvelden i forveien, og som hadde vært på konferanse i to dager, fikk kl. 09.00 om morgenen en kulturell dusj som snart hadde vekket hele salen. Det er umulig å gjengi denne seansen som et vanlig foredrag, men vi skal forsøke å formidle vårt inntrykk av Tuomo Haapalas medrivende, musikalske forestilling. Haapala har i ca. 25 år både skapt og framført musikk for teater, dans og film. Og, som han selv sa, han har også skapt musikk for musikkens egen skyld. Han har brakt musikken både til skoler og daghjem. Han la vekt på at han ikke har noen pedagogisk hensikt med sin virksomhet når han arbeider med barn. Han vil formidle *musikk*, formidle gleden over å oppdage musikk i det mest dagligdagse. Han kalte seg selv en "lydleter" som i sine komposisjoner blander "det högkulturelle och lågkulturelle - och något kan inte kallas kultur överhuvud". Men ett mål måtte han innrømme at han har når han formidler musikk til barn: fantasien må få fritt utløp.

Etter at Tuomo Haapalas "performancekonsert", satt publikum igjen med et inntrykk av å ha fått et glimt av den dyktige formidlers hemmelighet: gleden av å formidle noe man selv er opptatt av, og en spontanitet *som er dyktig forberedt!* Kan det læres? I hvert fall bør vi bestrebe oss på å gripe den delen som består av gjennomført bakgrunnskunnskap og god forberedelse. Og vi bør legge oss på sinne at i prinsippet er det ingen forskjell på formidlingen til barn og voksne. Ekthet og

alvor preger den gode formidlingen - det alvor som barn bruker når de går opp i sin lek.

Flere foredragsholdere tok opp temaet barnekultur i dets forskjellige betydninger. Noen direkte uenighet finnes det vel neppe blant dem, heller nyanseforskjeller med hensyn til hva de legger vekt på, og hva slags betegnelser de gir de forskjellige fenomenene. Det virket som om enigheten var stor om at barn har en egen kultur, og at denne kulturen må få anledning til å utvikle seg. Det var også enighet om at voksne har en forpliktelse til å bringe voksnes kultur til barn, og at dette bør gjøres på en måte som både tar hensyn til barnas egne metoder for å lære, og som gir dem en positiv holdning til tilværelsen. Her fikk vi også fra Gunnar Danbolt en kunsthistorikers fremstilling av de to kulturbegrepene - det klassiske og det antropologiske - noe som den oppmerksomme tilhører senere kunne bruke som redskap til å analysere de øvrige barnekulturbidragene. Selv om kulturbegrepet er det mest diffuse og mest benyttede begrep innen all kulturforskning, synes det som om denne måten å karakterisere de forskjellige aspektene som forskerne legger på sitt emne, kan være fruktbar. I alle tilfelle bør foredragene i denne temagruppen være av nytte for alle som arbeider med barn, kultur og kulturformidling til barn.

Litteraturdelen - foredragene som omhandlet fortellinger - fra våre folkeeventyrs opprinnelse til barns egen diktning og til det å formidle - fortelle for barn - burde bringe mye ny kunnskap til dem som ikke til daglig arbeider med disse oppgavene. Kunnskap om språk og fortellinger er fascinerende. "I begynnelsen var ordet"... Vi kan bruke betegnelser som "Homo sapiens, Homo faber eller Homo ludens" for å karakterisere mennesket, men når det kommer til stykket, er det vår evne til å tale som tross alt karakteriserer oss mest. Det er først og fremst her vi har vår styrke og vår svakhet. Det er gjennom talen vi virkelig kan gjøre oss forstått, og det er der vi blir misforstått. Selv om skrift er i stand til å nedtegne ordene for evigheten, er det evnen til å formulere ordene, både som tanke og som lyd, som er det vesentlige for menneskearten. Derfor er det spennende å få kjennskap til mekanismer som barn bruker for å oppnå språkkompetanse, og derfor er det spennende å høre om profesjonelle historiefortelleres mekanismer for å "fange" sit publikum. Og derfor er det spennende å høre om eventyrfortellingens lange historie og store utbredelse. Denne aller eldste formen for kulturformidling har fremdeles - video, teater, film og drama til tross - beholdt sitt grep på publikum, og kan fremdeles utføres i sin opprinnelige form, uten noe utstyr - bare fortelleren og tilhørerne. Formidlingen kan skje hvor som helst: ute under åpen himmel, midt på dagen og i vinterkulde, eller rundt et flammende bål en mørk kveld. Det kan skje inne i en varm stue, ved sengen

til et barn som skal sove, eller i en stor teatersal. Hvilken annen kulturformidling kan man si dette om?

Som konklusjon på det som her er sagt om konferansen, kan det slås fast at alle som bidro med foredrag, presentasjoner av prosjekter, deltok i debatten, eller bare lyttet og heller diskuterte i pauser og ved måltider, var besjelet av en felles idé: mennesket har behov for kultur som går ut over slitet for "det daglige brød" og for å skape sosiale sammenhenger. Barn bør få kjennskap til kunst og kunstbeslektede virksomheter så tidlig som mulig, og dette er noe som det norske skolesystemet bør legge vekt på.

Bergen, høsten 1995

Åse Enerstvedt